

Památkový pilíř severních Čech

Rozhovor s Pavlem Preissem o Josefu Zádovi a osudech Reinerovy fresky v Duchcově

Ve třetím čísle Zpráv památkové péče z roku 2015 byla podrobná pozornost věnována demolici Mostu a proměně kulturní krajiny severních Čech povrchovou těžbou. Tato temná etapa českých kulturních dějin stále ještě není zcela zpracovaná a provokuje proto k debatám, které na svou katarzi teprve čekají. V těchto diskusích občas trochu zapadnou dva důležité akcenty: že těžké ztráty nepotkaly jenom královské město Most, ale i jiná významná historická sídla; a že tyto smutné události nenabízejí jen příběhy zkázy, ale i odvahu a úspěšného boje za zachování kulturního dědictví.

*Obě roviny v sobě zahrnuje osud kdysi bohatého a výstavného historického města Duchcova spojeného s proslulým rodem Valdštejnů. Na konci 50. let minulého století doly pohltily část města včetně mimořádně cenného barokního špitálu a zámecké zahrady. V následném desetiletí se zde ale našly osobnosti, které se za zbylé příklady zdejšího bohatého kulturního dědictví dokázaly postavit a prosadit jejich záchranu a obnovu. Jednou z těchto osobností je náš přední historik umění a vynikající znalec barokního malířství prof. PhDr. Pavel Preiss, DrSc. (*1926), který do Duchcova od začátku 60. let dojížděl a pomáhal při obnově zdejší zámecké galerie a dalších památek.*

Barokní špitál v Duchcově byl zbořen roku 1958, tedy přesně před šedesáti lety. Využili jsme tohoto výročí, abychom se k celé události spolu s panem profesorem vrátili a zeptali se, jak vlastně tehdy úsilí o záchranu města a jeho památek probíhalo. Pozornost jsme nakonec věnovali zejména osudům proslulé Reinerovy fresky, která jediná byla spolu se sochařskou výzdobou ze špitálu zachráněna, a také málo známé, ale výjimečné osobnosti Josefa Zády, který se jako starosta stal hlavním hybatelem snah o rehabilitaci Duchcova a jeho okolí. Oběma tématům jsou pro doplnění dalších souvislostí věnovány dva samostatné navazující příspěvky.

Téma Duchcov je pro vás milé, je to tak?

Milované.

V čem je tolik blízké?

Protože to byl jeden z mých prvních dotyků se Severem, zrovna se rodícím z té devastační hrůzy zásluhou těch, kterých jsem si nesmírně vážil. A mezi ně patřil Josef Záda. Poprvé jsem se s ním setkal na začátku 60. let při jednání památkářů na Staroměstském náměstí v Praze. Nevím, proč jsem k té schůzce byl přizván, pravděpodobně proto, že šlo o Reinerovu fresku ve špitálním kostele v Duchcově a já tehdy už nějaké publikace o Reinerovi měl. Na setkání se měla diskutovat myšlenka, že by se freska dala přenést

do Prahy a instalovat v kostele sv. Rocha na Olšanech, v té klasické nádherné centrále. Když jsem ještě viděl, tak jsem nikdy nepřešel kolem, abych se na ni nepodíval, pokud byla osvětlená. Nemá přesné autorské určení a nikdy asi mít nebude, ale připomíná Matheye, zkrátka se řadí k centrálním projevům architektonickým prvního řádu. Tahle kouzelná, velice úhledná, krásná a vyvážená architektura měla poskytnout kupoli pro Reinerovu fresku. Místo by to bylo důstojné, ale za cenu obětování velkých úseků malby.

Na to jednání přišel náměstek duchcovského starosty. Obrejličkovaný pán s dederónskou košilí, člověk, který o sebe od pohledu velmi dbal a zároveň vypadal trochu jako pan učitel. Od prvního okamžiku ale vykazoval znaky bojovnosti, rozhodnosti, trochu jako bejček. Působil jako někdo, kdo dovede tu svou hlavu se širokým čelem sklonit a jít za svou, prostě jako člověk v pozitivním smyslu zaťatý. Na tom jednání řekl, že Duchcov fresku nevydává, že se o ni postará. Tenhle člověk byl právě Josef Záda. To jeho odhodlání, byť ještě v pozici pouhého náměstka, bylo obdivuhodné a vyvolávalo tedy skutečně úžas. Dali jsme se proto hned do řeči a on mě prostě pozval do Duchcova. Měl jsem tu velkou čest, že jsem mu padl do noty.

Věděli jste o tom, co se tady v severních Čechách děje?

To jsem byl zrovna u pětépáků, tedy v letech 1950–1953, když se v Duchcově schylovalo k tomu nejstrašnějšímu – myslím tím ten doslova zločin, stržení špitální kaple. To bylo opravdu něco hrůzného. V. V. Štech v Duchcově v souvislosti s tou demolicí prý pronesl slova: „Stydím se, že jsem Čech.“ Všichni tehdy s úzkostí a hrůzou sledovali, byť i zpovzdálí, jak se ta nádherná země mezi Českým středohořím, Krušnými horami a saskou hranicí bez nadsázky likvidovala. Do té doby to byla krajina plná ducha Jana Bedřicha z Valdštejna, který už v Římě, přezdívan „conte savio“, udivoval svým intelektem, svou brilancí, svými znalostmi. To byl pro naše země velký dar, že se vrátil domů, aby byl arcibiskup pražský a primas český. Právě on architektonicky modeloval sakrální krajinu severních Čech – abychom ji o necelá tři století tak nesmyslně zničili. Osobně jsem ale v Duchcově zažil až druhou fázi po té bořitelské, tedy dobu, kdy jsme se s tím výsledkem už museli smířit. V Duchcově tehdy nastala snaha o to, aby se alespoň zaretušovalo to nejhorší po naprosto neplodném pokusu o těžbu, založeném na podvodu – tyhle okolnosti mi potom Josef Záda vyložil úplně jasně. Tehdy ta uhelná lobby byla složena z gaunerů a zločinců. A obávám se, že se to dodnes mnoho nezměnilo. Jsou to lidé, kteří nemají nejmenší ohled a ostych ani před nejcenějším kulturním dědictvím, jak se dnes ukazuje v Horním Jiřetíně. Rád bych se tam zajel podívat a říct pár sprostých slov. To víte, jeden můj známý mě označil slovem ranař, to znamená, že jsem někdy nestoudně útočný.

1

Obr. 1. Pavel Preiss. Foto: ÚDU AV ČR, v. v. i.

To nemusí být na škodu.

Ale může to být žalovatelné. Na druhou stranu, co by si na mě vzali. Ve svém věku po devadesátce mohu při nejhorším utéct do demence, to je výhoda (smích). Ale jak jsem řekl, Štech se proti tomu dokázal také tvrdě ozvat. A to v letech, kdy to opravdu hrozilo kriminálem. Víte, u pětépáků jsem si ověřil jedno, a ověřuji si to na každém kroku. Svět je jedno veliké bláznovství, všechno je jinak, než se zdá. Celý svět ve své podstatě je šílenství.

Jak si pamatujete Duchcov, když jste tam přijel poprvé?

Pamatuji, že mi Josef Záda ukazoval, jak se důl poblíž Duchcova zatopí. Z jeho iniciativy byl zpracován projekt obnovy okolí města po důlní činnosti, obnova potočků a vod, tedy toho, co určuje systém krajiny. Byla to průlomová, historicky primární záležitost. Do původního směřování vodních toků byl Josef Záda přímo zamířován. To byla jeho vůdčí idea, samozřejmě správná.

Jak na vás Duchcov tehdy působil?

Působil jako tolik jiných měst, nejen na Severu. Byla to prostě pustina, činila velice smutný dojem. Ale člověk zde samozřejmě nacházel pohřbené perly. Například zámek byl tehdy školou, čemuž odpovídal i stav budovy. Pan Záda ale už tehdy nastínil, že by to chtěl změnit, zámek obnovit a adekvátně využít.

Nepochybně vás ale jako odborníka nejvíce lákalo dílo V. V. Reibera.

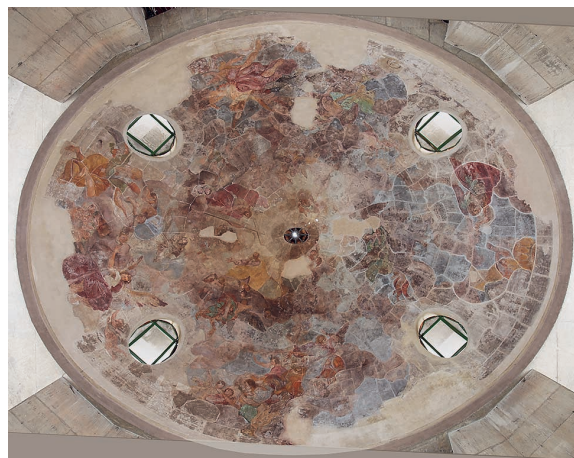
V Duchcově jsem pobýval koncem 50. let po demolici špitálu a hlavně pak v 60. letech. A můj hlavní zájem se samozřejmě upínal k Reinerovým freskám, díkům kterým jsem byl v Duchcově jako doma. Reiner, to byl totiž můj hlavní zájem, který mě provázel už dávno,

2

Obr. 2. *Duchcov, špitál v zámecké zahradě, pohled na hlavní průčelí se zřetelným tělesem kupole, zdobené uvnitř proslulou Reinerovou freskou. Jde o jeden z mála dochovaných snímků zdemolované památky. Foto: soukromá sbírka Pavla Koukala.*

Obr. 3. *Václav Vavřinec Reiner, Nanebevzetí Panny Marie, freska z kaple duchcovského špitálu umístěná dnes v pavilónu v zámecké zahradě. Současný stav fresky v pavilónu. Foto: Tomáš Zábřeh, 2017.*

3

od řečnických cvičení na gymnáziu. Zkrátka a dobře, V. V. Reiner byl moje láska na první pohled a já jím byl opravdu posedlý a fascinovaný. Tento můj zájem nakonec vyústil do monumentálních rozměrů, teď mám na mysli výsledek mé mnohaleté práce, monografii o V. V. Reinerovi z roku 2013. Troufám si neskromně říci, že ve středoevropském prostoru se jedná o nejlepší monografii o freskaři, která byla v takto obrovitém rozsahu a s tímto aparátem vydána. Dodnes ve mně vyvolává po těch několika letech úžas, že se takového díla podařilo. Byla dokončována již v mém stádiu polosleposti, a to díky zázračné skupině mých přátel, kteří se spikli a vydali ji. A navíc v překrásné úpravě a s vynikajícími fotografiemi, které pro knihu pořídil můj přítel z přátel nejlepších, Martin Mádl.

V této monografii je samozřejmě věnována obsáhlá kapitola duchcovskému zámku a dále potom všem ostatním Reinerovým dílům, která se pojí s rodem Valdštejnů. Reinerovo dílo se zde všechno dochovalo v dobrém stavu. Pochopitelně až na špitální fresku a dva oltářní obrazy, které byly zničeny spolu s Braunovými řezbami při požáru zámeckého kostela v roce 1945. Mimochodem, ten kostel byl obnoven jen zvenčí, vnitřek je dosud na cihlu holý.

Jaký je význam Reinerovy fresky v jeho tvorbě?

Podrobně je to shrnuto v mé knize. Lze však říci, že duchcovské dílo znamenalo zásadní posun vůči všemu, co Reiner do té doby vytvořil. Do té doby Reiner vyprávěl, a to velmi povídavě, se spoustou detailů, s mno-

hostí výjevů a forem, často za použití architektonického rámce. To zde mizí a ustupuje jednotné pojeté, integrální ploše, průhledu do nebes, který je malován monumentálně, avšak s pozoruhodnou uvolněností a rozmachem, který ukazuje, jak mimořádná byla Reinerova improvizáční schopnost, jak velký to byl malíř.

Nezapomeňme zde ale na zásluhy hraběte Valdštejna. Já si totiž vždycky říkám, že i někoho povolat je tvůrčí čin. Vezměme si třeba Matyáše Brauna, vždyť on přichází bez jakéhokoli výkazu předchozí práce – dorazí do Prahy a jeho dílo má kolmý start. A Reiner na scénu nastupuje v poklidnějších a kontinuálnějších místních podmínkách – ale rázem je najednou ten, který všechno ovládá. Zkrátka a dobře naprostý velkán, selfmademan. On byl především velmi silná osobnost, neměl školení ani jiné mimořádné předpoklady, naopak. A pak ho ovál nějaký ten vánek zrovna v době, kdy se něco dalo, něco bylo živé. A někteří dobří objednatelé, mezi které patřil i Valdštejn, to uměli rozpoznat, najali ho a dali mu veliký úkol, ve kterém se mohla ta umělecká inspirace rozeznít.

Viděl jste ještě špitální kapli ve skutečnosti? Co o ní soudíte?

Já jsem ji bohužel viděl už jen na fotografiích. Ten špitál byl mistrovské dílo Kaňkovo, které tvořilo organický protějškový celek se zámkem. Jeho ztráta je naprosto neodčinitelná. To se nedá už jakoukoliv snahou zlepšit.

Vzpomínáte si na stav Reinerovy fresky ze zbořeného špitálu?

Ona byla ve velice špatném stavu už před zbořením. To je jisté. Nemůžeme tvrdit, že všechno se zničilo jejím sejmutím, které se dělalo odborně a pietně, v dobré snaze zachránit, co se dá. Snímky před stržením už ukazují vysoký stupeň devastace, až na některé krásné a kouzelné partie, které byly naopak zachovány skvěle. V roce 1966 jsme například s mým šéfem a spolupracovníkem v Národní galerii Oldřichem J. Blažičkem a skvělou ředitelkou Uměleckoprůmyslového muzea Dagmar Hejdovou dělali v Palazzo Reale v Mi-

láně velkou výstavu, snad největší, která se vůbec týkala českého baroka. A na té byl uplatněn mimo jiné nádherný fragment s antickými putti právě z této Reinerovy fresky. Fragment tohoto díla byl prezentován také v roce 1958 na slavném Expo v Bruselu.

Že se to transferování potom bohužel úplně nevydařilo, souvisí jak se stavem dochovaného díla, tak s tím, že se dostatečně neuvážily jeho podmínky v rámci nové stavby. Výčitky za stav fresky často padají na hlavu autora pavilónu pro malbu, architekta Jana Sokola. Ale podle mého názoru ne zcela právem, pan architekt by si zasloužil určitou rehabilitaci. V trudných dějinách památkové péče z těchto let je právě tento pavilón možné považovat za historický počín. Pokud by se podařilo jej stavebně upravit tak, aby se vytvořily příznivé podmínky pro uchování Reinerovy fresky, byl bych za Sokola moc rád.

Vzpomněl jste, že při jednáních v Praze se Josef Záda velmi zasazoval o ponechání Reinerovy fresky v Duchcově. Byl to Záda, kdo má největší zásluhu na záchraně a znovuosazení fresky?

V tomto ohledu byl Záda určitě nejvýraznější osobností. Nevím, že by do toho někdo další z tehdejších činovníků vstupoval. Nějaké důležité styky zde asi byly, o nich ale nic bližšího nevím.

Prosadit záchranu a zachování fresky nebylo v té době vůbec jednoduché. To, že zůstala v Duchcově, to byl takový památkový pilíř celých severních Čech, omývaný nejen vysokými vlnami těžebního lobby, ale i prudkými větry stranickými, protože soudruhům se nehodil do krámu. Všechno chtěli zbořit a zase postavit nové.

Zapojili se do záchranu fresky místní lidé?

Nebyl jsem zase tak seznámen s místním prostředím. Býval jsem tam přeci jen takovým bodovým návštěvníkem. Vždy jsem přijel k něčemu a za nějakým účelem.

A jak se místní v té době dívali na vytěžování severních Čech?

Jestli to byla mlčící menšina, nebo mlčící většina, nevím. Myslím si, že se tam žilo chmurně, šedě, ze

4a

4b

Obr. 4. Václav Vavřínek Reiner, *Nanebevzetí Panny Marie v Duchcově, detail andělů, srovnání stavu po osazení fresky v pavilónu (4a) se současným stavem (4b).* Foto: soukromá sbírka Pavla Koukala, poč. 80. let 20. století (4a); Tomáš Záhov, 2017 (4b).

dne na den. Když se ale lidem prezentovaly nějaké výsledky, tak tam ohlas byl, přicházela spousta lidí.

Jakou roli sehráli tehdejší památkáři?

S těmi já jsem vůbec nepřišel do styku. Pokud vím, tou dobou zde byl v tomto ohledu přímo katastrofální stav. Některé z těchto lidí jsem poznal později v jiných kontextech... Ale nemohu to hodnotit nějak konkrétněji.

A jaký byl Josef Záda jako člověk?

Na nic si nehrál, byl skromný vykonavatel své funkce. Vrchovatou měrou užíval termínu „starosta“, kterým se nakonec stal. Mně se líbilo i to, že držel společenskou lajnu a byl jakási ostraha před tehdejší svěolí. Považoval jsem ho za výborného organizátora památkových prací, ale i dokumentátora – vše fotografoval. Měl velký cit, který ho k záchraně památek vedl a disponoval. Záda byl člověk s velkou a přirozenou inteligencí, ne přímo odborník, ale měl senzory, díky kterým vždycky pochopil situaci, poznal, co je teď nutné, že je potřeba zasáhnout a vše k tomu zařídit. Navíc měl neuvěřitelně hluboký a kultivovaný smysl pro historicitu toho místa. Podle mě patřil k opravdu velkým osobnostem. A nemyslím si to jen já. Zažil jsem, to už byl dávno Josef Záda z úřadu pryč, že zde stále ti úředníci s hrdostí říkali „My jsme Zádova škola“.

A jak se s ním spolupracovalo?

Skvěle. On rozhodně nebyl nikterak přezíravý ke svým spolupracovníkům, i když v některých případech a po tehdejších zkušenostech mu nic jiného než opatrnost nezbývalo... Pamatuji ještě některé ústecké památkáře této doby. Mnohdy naprosto kecali – v lepším případě šlo o takové mátožné fantasy, v horším případě o nekňuby, kterým bylo všechno fuk... no, obraťme list. Záda měl zkrátka takovou nepsanou, ale jasné prosazovanou zásadu, obracet se opravdu na

kováře, a ne na kovářičky. Když potřeboval něco ke Casanovovi, který byl a je vlajkovou lodí Duchcova, tak přijel přímo za Václavem Černým, pokud vím, tehdy už těžce distancovaným. Rozvíjel se mezi nimi prý takovýto rozhovor: „Pane profesore, přijel byste k nám do Duchcova?“ Černý na to, prosím čtenáře za prominutí, řekl: „Ale jo, ale až tam nebudou ty hovna kolem té svatý Barbory.“ Načež pan Záda klidně odpověděl: „Už je tam uklizeno.“

Jak tedy obnova Duchcova probíhala?

Vybavuji si například dobu, kdy Josef Záda inicioval úpravu sfingového jezírka s promenádou. Spolupracoval s kameníkem Josefem Mrázkem. V době, kdy jsem tam přišel, byly sfingy již opraveny a postaveny na nové kamenné podstavce, tedy jaksi trčely nad vodou. Původně patřily jinam, ale k tomu rybníčku byly přeneseny před drahnou dobou, když se zámecká zahrada měnila v anglický park. Bylo to jedno z míst, kam se jen posadit a být okouzlen. Takže se ty sfingy koukaly na mě a já na ně, byli jsme si docela sympatičtí. A jak tam ty sfingové holky byly, tak jsem viděl, že se v Duchcově opravdu něco děje. Tehdy tam byla taky knížecí zahrada už v upraveném a celkem dobrém stavu. Takové opravdu malinkaté místo pro spočinutí.

Samozřejmě, když se člověk rozhlížel dál do zámecké zahrady, tak to vypadalo příšerně, v naprosto dezoilátním stavu. Duchcov měl v té době prostě jednotlivá ohniska, ze kterých něco vycházelo.

Patřil mezi ně i zámek?

Ten byl samozřejmě hlavní. Vzpomínám si, jak mě do zámku, tehdy školy, Josef Záda poprvé uvedl, šli jsme od třídy k třídě, stála tam ukázněně cikánčata. A já si říkal, co se z toho tady dá probůh udělat. Záda se ale do opravy zámku pustil, a to, jak se dnes říká, „na plný pecky“. S hrdostí mi tehdy říkal velice krásné prohlášení, takové typické: „Mám tady čtrnáct profesí.“ Velice imponující.

Pamatuji si také, že v zámku byly nastěhované nějaké slovenské řeholnice. Když se zámek začal obnovovat, mohly zůstat v malé komunitě v určitém křídle

zámku a později byly přímo zapojeny do závěrečné fáze rekonstrukce. Josef Záda jim za to zařídil kapli, vyčleněnou místnost v křídle jízdárny. A měl za to samozřejmě stranické popotahování. Na námitky ale Záda říkal, že sestry jsou na zámku nápomocné a ta kaple je to jediné, co chtějí, že je to jejich život. Zkrátka důrazně se za ně postavil.

Víte, on porušoval i některá další tupá pravidla a zákony. Například tehdy jen státní stavební podniky mohly mít právo vlastnit lešení. Záda šel vědomě proti a městu koupil vlastní lešení, aby mohl provádět s tou svou partou po Duchcově opravy podle potřeby.

Pamatuji si také na rekonstrukci zámeckého parku a tehdejší Zádův denní režim. Měli tam navážet 40 cm zeminy. A Záda každé ráno vstal, natáhl si gumáky, sedl na kolo a chodil to vše kontrolovat a měřit. Pak se převlékl a šel do úřadu, kde měl vybudovanou obrovskou disciplínu. A pochopitelně vše skvěle dokumentoval – pevně doufám, že jeho snímky jsou uloženy v muzeu.

Jak duchcovskou činnost Josefa Zády vnímal tehdejší režim?

Když se připravovala druhá vlna těžby, která hrozila, že se doly ještě jednou do území v okolí zámku zahryznou, přestože bylo jasné, že tam žádné uhlí není, tak prý jeden reprezentant důlní firmy Zádovi řekl: „Pepliku, ty si o nás rozbiješ hubu.“ Později, nevim přesně kdy, opravdu nastal Zádův odchod, a to aplikací prosté metody ověřené už za římských dob: Budiž povýšen, abys byl odstraněn. Byl vykopnut do vyšší funkce v Teplicích na ONV jako místopředseda. Po čase se jim tam ale dost zprotivil, což ho velice šlechtí – asi byl příliš aktivní a chtěl pro okres opravdu něco dělat. A tak ho zase vykopli. Bylo mu podáno několik možností, a on si nakonec vybral funkci ředitele v teplickém archivu. Řekl: „Jsou tam výborní znalci, já se jim přece nebudu motat do odborné práce. Já jen zařídím to, co umím já.“ Protože on byl zase velice skromný, a vědomý si svých mezí, což je u každého strašně důležité – být si vědom sebe, svých možností, svých schopností.

Konzultoval s vámi Josef Záda svůj koncept obnovy zámku, jeho interiérů apod.?

Samozřejmě jsem se snažil Zádu svými skromnými silami v jeho snažení podporovat. Hovořili jsme spolu o kvalitě interiérů zámku, o významu valdštejnské obrazárny, o vrcholové reprezentační legendě, tedy o tom valdštejnském předkovi, který měl dvacet čtyři synů – jak to udělal, nevím, protože všichni byli vždycky zobrazováni ve stejném věku.

On si mě Záda vždycky pozval na pohovor. Jednou na mě udělal uvědoměle takovou malou past, s nechtěnými důsledky. Potřeboval jsem se vrátit ten večer do Prahy. Hovořili jsme a zapomněli na čas, a pak mi řekl, že už do Prahy nic nejede. Zajistil mi pokoj v hotelu. Pokračovali jsme u něho doma, pozval mě na večeři. Nakonec to skončilo celkem legračně. Dostavil jsem se k hotelu, ale v době, kdy už byl uzavřený. Vedle hotelu ale byla stanice veřejné bezpečnosti. A tak mi za přímé asistence „příslušníků“ pomohli se do toho hotelu dostat nějakým okénkem přímo z té policejní budovy. Tímto způsobem jsem se doslova „vkradl“ do hotelu, aniž by kdokoliv chtěl nějakou legitimaci.

V roce 1964 se vám podařilo prosadit částečnou obnovu valdštejnské galerie s instalací v deseti místnostech pravé části zámku.

To duchcovské vybavení bylo tehdy deponováno do zámku v Doksech, odtud se zase postupně vracelo na své původní místo. Některé obrazy se ještě předtím z Doks dostaly do Národní galerie, kde nebyly nikdy využity. Jako pracovník galerie jsem měl za sebou už výraznou publikační činnost a dobré kontakty, přátelil jsem se s ředitelem Österreichischen Galerie ve Vídni Fritzem Novotným a s jeho náměstkem a pozdějším ředitelem Hansem Aurenhammerem, tak to nebyl zas tak složitý úkol. Přišli jsme ale k těmto obrazům jako k syrovému a nezpracovanému materiálu, který bylo třeba nějak uspořádat. Na této instalaci jsem spolupracoval ještě s historikem umění Eduardem Alexandrem Šafaříkem. Spolu jsme také následně v roce 1967 vydali takový malý katalog zámecké sbírky obrazů s názvem *Zámecká obrazárna v Duchcově*.

Jaké obrazy vás nejvíce upoutaly?

Jednak dvě díla od Paula Trogera, proslulého rakouského malíře pozdního baroka, která jsem tehdy publikoval v *Mitteilungen der Österreichischen Galerie*, tedy poměrně významné odborné platformě. Zaujal mě ale také obraz, který byl potom mimo Duchcov a teď vůbec nevím, co s ním je. Napsal jsem o něm poměrně dost rozsáhlý článek, který vyšel v německém jazyce v časopise *Umění* pod názvem *Amor omnibus idem* (Láska je společná všem). Je to ikonograficky nesmírně zajímavý výjev, téma je prakticky jinde neznámo. Dílo pochází od Karla van Mandera, rudolfince, vlámského malíře, který nebyl třeskutě nějak nadaný, nějak prvořadý, ale věnoval se hodně literárním projevům a dovedl formulovat jasně, programově. Patří proto k významným osobnostem epochy. Ten název

Amor omnibus idem, to je citát z Vergília. Láska na tom vyobrazení prochází všemi patry bytí až mezi bohy, kteří jsou jí (za pomoci amorettů) odzbrojováni, jsou jim odebírány atributy, stávají se bezmocnými a propadají lásce samotné. Neznám druhé vyobrazení tohoto typu, takže když jsem v jednámdesátém roce měl možnost se přednáškově představit na The Courtauld Institute of Art v Londýně, navrhl jsem právě toto téma. Další rudolfínský obraz z duchcovského zámku, pocházející také přímo z císařovy sbírky, byla *Venuše s Marsem* od Bartholomea Sprangera. Tehdy dílo publikovala naše stěžejní znalkyně rudolfínského umění Eliška Fučíková.

A jaká máte v Duchcově nejraději místa?

Duchcov byl pro mě vždycky srdeční záležitost. Je tam krajina vzrušivá asi pro každého barokáře. Prioritní je skutečně to úžasné krajinné zasazení. Duchcov sám o sobě je fantastický pomník českého baroka, které zde reprezentují ty největší osobnosti jako Ma-they, Canevale, Braun a jeho dílna.

Mým nejmilejším místem ale byla Knížecí zahrada. Byla tam socha Fortuny, ke které jsem se vždy vracel. Budiž to znamení šťastné budoucnosti Duchcova.

Má na ni Duchcov šanci?

Věřím tomu. Jsem přesvědčen, že jsou tací, kteří budou Duchcov jako klenot dále vybrušovat do někdejší krásy a významu. Znal jsem a znám takové a věřím, že přijdou další.

Šárka KOUKALOVÁ

Odkaz Josefa Zády pro památkovou péči

Duchcovského patriota Josefa Zádu (23. 10. 1923 – 27. 3. 2002) je možné považovat za jednu ze stěžejních regionálních osobností, které se výrazným způsobem zasloužily o ochranu kulturního dědictví v temném období naší novodobé historie. Biblické přísloví, že záchranou jednoho života se zachrání celý svět, můžeme s nadsázkou vztáhnout i na účinek odkazu Josefa Zády v historii památkové péče. Přestože nepatřil přímo k odborníkům v tomto oboru, jeho zásluhy o zachování historické podstaty místa, o jeho památky a kulturní krajinu vzbuzovaly úctu mnoha specialistů u nás i ve světě. Svým působením v městské samosprávě, na postu místostarosty (1960–1967) a posléze starosty (respektive předsedy MNV, 1968–1973) města Duchcova¹ se dokázal obratným diplomatickým jednáním postavit mocné důlní společnosti a zachránit část města a zámku před tehdejší svévolnou těžební činností.

Podle slov Pavla Koukala „doslova hlídal doly, aby dodržovaly vůči městu své závazky, nepřekračovaly závazné kóty okolních výsypek“.² S tím souvisel například vznik a následně obhajoba národní kulturní pa-

1

Obr. 1. Josef Záda při slavnostním otevření duchcovského pavilónu v roce 1983. Foto: soukromá sbírka Pavla Koukala.

mátky Duchcovského viaduktu v 60. letech 20. století. Doly se snažily o zrušení jejího památkového statusu, aby mohly pokračovat v další důlní činnosti v intravilánu města. Zádou vedený Duchcov ale zaujal nekompromisní stanovisko, což dobře dokládá výňatek z usnesení pléna MNV v Duchcově ze 4. dubna 1968, které Záda jako předseda zaštilil: „*Plenární zasedání s Vaším návrhem na zrušení národní kulturní památky v Duchcově zásadně nesouhlasí a přijalo usnesení, zamítnout jakékoliv další pokusy o její narušení. Plenární zasedání dále konstatovalo, že vinou důlní činnosti bylo narušeno město ze všech stran, dokladem toho je zámecká zahrada, vodní toky, zamokřené oblasti v Křinci a Bažantnici. Rovněž z vyšších orgánů nebyla věnována péče o celkové životní prostředí města. Teprve vládní usnesení 1077 ze dne 21. 12. 1963 dalo občanům jistotu a důvěru existenci města. Není třeba zdůrazňovat jeho historický význam, který Vy sami dobře znáte, naopak očekávali jsme od Vás návrh na důstojnou úpravu okolí Viaduktu. Váš návrh na zru-*

■ Poznámky

- 1 Jiří Wolf, Za Josefem Zádou, *Archivní časopis* LII, 2002, s. 173–174.
- 2 Pavel Koukal, Odkaz patriota Josefa Zády, *Duchcovské noviny* XIX, 2013, říjen, s. 21.
- 3 Rada MěstNV Duchcov, 4. dubna 1968, podepsáni Jaroslav Vrkoslav, tajemník MNV, Josef Záda, předseda MNV. Viz NPÚ, ÚOP Ústí nad Labem, spisový archiv, karton Duchcov, spis Duchcovský viadukt. – Čeněk Pýcha, *Krajina vzpomínání duchcovského viaduktu. Socialistická ideologie v mikrohistorické perspektivě* (bakalářská práce), Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK v Praze, Praha 2012. – Národní kulturní památka Duchcovský viadukt byla zrušena až v roce 1995 (kulturní památkou je dodnes).